

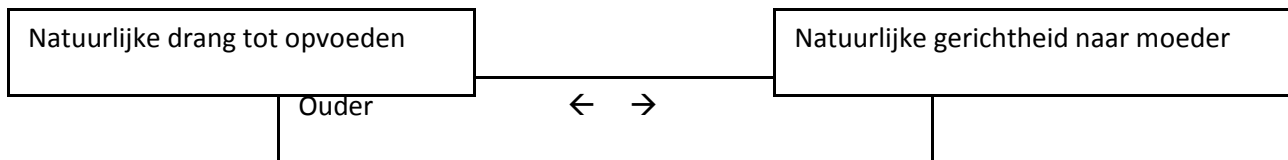
Hoofdstuk 4: opvoedingsnood en opvoedingshulp (scharnierhoofdstuk)

- De belangstelling voor opvoeden is enorm toegenomen.
- Ook in de hulpverlening zien we een groeiend aantal diensten en voorzieningen die zich richten tot de hedendaagse ouders en één of andere aanbieden bij de opvoeding van kinderen.
- Voor veel beroepshulpverleners is het belangrijk om de achtergronden van de vraag naar de hulp bij opvoeding te kennen.

1. Opvoeden in de hedendaagse maatschappij

Opvoeden als rationeel en sociaal proces

- Opvoeden is een natuurlijk handelen dat zich afspeelt tussen de ouders/ de volwassenen en het kind/ de opvoeding.
- Opvoeden gebeurt op basis van een relatie tussen mensen (ouder, band met kind → natuurlijke drang om kind te verzorgen, koesteren, voeden,... kind richt zich van nature op de moeder/ verzorger) opvoeden is dus een **relationeel proces** waarvan de effecten het hele leven lang voelbaar zijn.
- De inhoud van de opvoeding wordt bepaald door:
 - Cultuur = **cultureel bepaald**
 - Door de deelgroep (de subcultuur waartoe men behoort)
 - Individuele invulling van de ouders
- 'opvoeden' wordt sterk bepaald door de maatschappij waartoe men behoort.
- De biologische noodzaak , maakt opvoeden tot een **natuurlijk gebeuren**
- Het zelf dragen van verantwoordelijkheid voor de eigen daden en voor de door de maatschappij opgelegde taken en verhoudingen, wordt samengevat in het woord "**volwassenheid**". Die volwassenheid is (soms onuitgesproken, impliciete) doel van de opvoeding.

Opvoedingsproces:

- Relationeel proces
- Natuurlijk proces

een

Volwassenheid:

- Biologische volwassenheid

**Opvoeden in
snel
veranderende
maatschappij**

- Tegenwoordig zijn er meer tendensen te constateren die de draaglast van het opvoeden verhogen en de draaglast van de ouders aantasten.
- Enkele voorbeelden van die tendensen:
 - **Democratisering**
 - Democratie is ook doorgedrongen in de relaties tussen volwassenen en kinderen
 - Binnen de maatschappij en binnen de opvoeding wordt nu gevraagd om inspraak, medezeggenschap, overtuigende argumenten en authenticiteit te hanteren.
 - Democratisering en mondigheid van mensen verhoogt de draaglast van het opvoeden omdat ieder zijn eigen opvoedingsstrategie moet kiezen.
 - **Individualisering**
 - Een mens kiest voor zichzelf en is verantwoordelijk voor zichzelf.
 - Al jong wordt elk kind gevraagd een keuze te maken.
 - Ouders worden eenzaam in hun keuze maar ook in het oplossen van de problemen, waarmee ze als ouder, juist door die individualisering, niet graag te koop lopen → verhoogd opvoedingsdraaglast.
 - **Mondialisering**
 - Het kan kennelijk net zo goed anders dan wat 'men' altijd gezegd heeft of dat wat men vanuit de ouder- en kindzorg adviseert.
 - Wij mensen zijn wereldburgers en leven in een multiculturele samenleving
 - Wie keuzes moet maken, moet consequenties kunnen afwegen en niet iedereen kan consequenties van opvoedingskeuzes even gemakkelijk overzien.

- o **Fragmentering**
 - Mensen leven in deze tijd verschillende fragmenten van het leven in andere rollen (vb: op school kleeft je je en doe je anders dan thuis)
 - In deze maatschappij, waarin je allereerst je eigen leven organiseert en daarna kinderen krijgt, is het niet gemakkelijk om het rolpatroon van kind met ouders te kennen en waar te maken.
 - Wanneer het domein van ouders en kinderen samen voor beiden een fragment van hun bestaan wordt, wordt de opvoedingsdraagkracht ondermijnd terwijl de draaglast vergroot.
- o **Consumentisme**
 - Mensen zijn gewend dat oplossingen voor problemen te koop zijn
 - Dat is in de opvoedingssituatie niet zo.
 - Daar is geduld en uitstel van behoeftebevrediging een noodzaak. Voor veel ouders roept dat frustraties op.
- o **Flexibilisering van de levensloop**
 - De zekerheid (je koos een woonplaats; één baas en één toekomstbeeld) van een dergelijk bestaan heeft plaatsgemaakt voor de vrijheid van de keuzebiografie.
 - Seriële monogamie is geen schande meer, verhuizen is eerder regel dan uitzondering en de toekomst plan je niet, die laat je op je afkomen.
 - Tegelijkertijd brengt deze *keuzevrijheid* een grote behoefte aan vrijwillige verbondenheid met zich mee.
- o **Postadolescentie**
 - Enerzijds worden kinderen al heel jong in het onderwijs voorbereid op deze *keuzebiografie*
 - Anderzijds stellen jongeren definitieve keuzes die hun toekomst beïnvloeden, langer uit dan vroeger het geval was → **verlengde adolescentie periode of postadolescentie**
 - Juist in deze postadolescentie periode blijkt vaak dat traditionele gezagsverhoudingen anders komen te liggen doordat jongere mensen meer inspelen op de snel veranderende samenleving.
 - Tegelijkertijd maken de postadolescentie de kwetsbare positie van individuen binnen de postmoderne maatschappij duidelijk.
- o **Multiculturaliteit**
 - Naast de mondiale aspecten van multiculturaliteit met zich meebrengt, is er ook sprake van grote cultuurverschillen in de omgang met kinderen, vrouwen, medemensen en buitenstaanders
 - Opvoeden daardoor niet meer vanzelfsprekend
 - Die verschillen kunnen met zich meebrengen dat men elkaar niet begrijpt
 - Emoties, cognities, respect en verantwoordelijkheid hebben in een multiculturele samenleving niet meer een eenduidige betekenis.
- o **Risicogroepen**
 - Niet uitsluitend gevormd door nieuwkomers in onze cultuur, ze zijn ook te vinden bij de randgroepen van de maatschappelijke orde.
 - Groep jongeren, meestal samen met hun ouders, die niet aan de eisen van de snel veranderende samenleving kunnen voldoen. (niet de soepelheid en flexibiliteit om zich aan te passen)
 - Hanteren andere normen en waarden en vormen een eigen groep binnen de maatschappij.

Het alledaagse opvoeden nu

- Opvoedingservaring
- Statussymbool: 'de blije baby'
- Referentiekader niet meer aanwezig
- Rolpatronen liggen minder vast
- Verwachtingspatroon
- Enorme keuze aan opvoedingsmiddelen en opvoedingsvormen
- Informatietekort
- Opvoedingsperspectief is onzeker
- eenzaamheid en onzekerheid
- het kind moet gelukkig zijn
- graascultuur → de structuur en de herkenbaarheid van de situaties te wensen overlaat

- kind onvriendelijke maatschappelijke veranderingen
- enorme invloed van media, internet, video en games

Draaglast

kinderen en ouders uit balans:

- bereikbare media
 - opdringende media
 - relatie ouder en kind
 - mondigheid
 - emancipatie
 - individualisering
 - controlende functie
 - structurering
- gedragsproblemen en opvoedingsproblemen

de hoeksteen van de samenleving?

- Tweeverdienergezinnen
 - Consumentenmaatschappij
 - Vervreemding
 - Gecreëerde behoeften
 - Pedagogische schade
 - Grootouders
- Gezinsverdunning
- Nieuwe gezinsvormen
- Echtscheidingen – vechtscheidingen
 - Co- ouderschap
 - Matriarchale seriële monogamie
- Nieuw samengestelde gezinnen

2. Continuüm van opvoedingsvragen tot P.O.S. (problematische opvoedingssituatie)

- Wanneer het gedrag van kinderen door ouders als extra belastend of niet aangepast aan de verwachtingen wordt ervaren, kunnen ze het **ongewenst gedrag** noemen.
- Maar de zorg om ongewenst gedrag neemt toe naarmate ouders minder creatief met het gedrag omgaan.
- Natuurlijk zijn er ook chronische ziekten en de kinderen met ontwikkelingsstoornissen die de draaglast van de ouders vergroten.
- Er zijn allerlei risicofactoren die de draaglast van de ouders vergroten of hun vaardigheden om op te voeden ondermijnen of tekort doen schieten.
- Ouders vragen om hulp bij echtscheidingen en omgangsregels, om hulp bij het wegvallen van 1 ouder en bij ernstige ontsporingen.
- Bepaalde omstandigheden, zowel bij de kinderen als bij de ouders of in het leefklimaat, kunnen risicodragend zijn voor het ontstaan van ongewenst gedrag bij kinderen.
- De hulp die ouders nodig hebben, hangt af van de problematiek waarmee ze te kampen hebben.

Opvoedingsvragen

- Er zijn verschillende manieren om vragen te beantwoorden, vooral als het om algemene vragen gaat:
 - Kind & gezin
 - School
 - Clb
 - opvoedingsvoorlichting
 - Tijdschriften en boeken
 - Ouders kunnen dan zelf een weloverwogen keuze maken
 - Ouders komen er samen uit, soms na overleg met familie en vrienden
- breed scala van gerichte en meer indirecte

Opvoedingsspanning

- Bij opvoedingsspanning lukt het niet om de opvoedingsvragen voldoende bevredigend te beantwoorden
- **Opvoeden is minder efficiënt**, het kost meer tijd en moeite
- Er ontstaan bij de ouders gevoelens van teleurstelling en bezorgdheid
- Ouders stellen gerichte vragen om een advies bij het opvoeden als er sprake is van spanning
- Spanning is altijd **gebonden aan één bepaalde opvoedingssituatie**
- Ouders worden onzeker over een bepaald aspect van het opvoeden omdat op dat gebied hun handelen te wensen overlaat of niet het gewenste effect heeft, of omdat zij in zulke situaties onzeker worden.

Opvoedingsprobleem

- Opvoedingsproblemen ontstaan wanneer de spanning niet verdwijnt en ouders het ongewenste gedrag als een probleem gaan ervaren.
- Dringende vragen komen voort uit een steeds terugkerende of acuut geworden opvoedingsspanning die de kwaliteit van het bestaan kan bedreigen.
- Ouders gefrustreerd, gevoelens van minderwaardigheid, schuld en onmacht
- Probleem blijft wel **beperkt tot het probleem gebied**
- Het lukt ken niet meer om zonder hulp hun opvoedingsvragen op een bevredigende manier te beantwoorden.
- Goede advisering is noodzakelijk.

Opvoedingscrisis

- Deze kan zich voordoen in de vorm van verhevigde en voortdurende (terugkerende) spanning die zich telkens of uiteindelijk ontladst als “ de druppel die de emmer doet overlopen”
- Het probleemgedrag alle andere opvoedingssituaties beïnvloed
- Soms is het ook zo dat lang voortslepende opvoedingsproblemen een opstapelend effect hebben.
- Een opvoedingscrisis kan chronische vormen aannemen wanneer de totale opvoedingssituatie langdurig als uiterst zorgwekkend en onbevredigend wordt ervaren.
- Ouders voelen zich machteloos en onmachtig
- Intensieve therapeutische hulpverlening noodzakelijk.
- Maar wanneer de crisis het gevolg is van onbegrip of gebrek aan kennis over het verloop van opvoedingsprocessen of gebrek aan zelfvertrouwen bij de opvoeders, kan eerstelijns pedagogische hulp efficiënt zijn.
- Opvoedingscrisis vraagt een directe aanpak.

Opvoedingsnood of problematische opvoedingssituatie (pos)

- In een P.O.S. hebben de ouders hun greep op de opvoedingssituatie voor een (groot) deel verloren.
- In een P.O.S. is er over de hele opvoedingsslijn sprake van een zekere late van pedagogische problemen waarbij de betrokkenen de opvoedingssituatie als nagenoeg perspectiefloos ervaren.
- Verschillende aspecten van de opvoedingssituatie zijn in hun kwaliteit aangetast
- In het geval van opvoedingsnood gaat het om opvoedingsmoeilijkheden die alle betrokkenen als zeer ernstig en zwaar beoordelen.
- Zonder diepgaande hulp en ondersteuning zijn dergelijke situaties perspectiefloos
- Mogelijke oorzaken van opvoedingsnood:
 - Lang voortdurende crisissituatie
 - Steeds terugkerende ernstige conflicten
 - Totaal ontbreken van opvoedingsvaardigheden bij de ouders
 - Gebrek aan een adequaat antwoord op crisisbevorderende omstandigheden
- Er moet ingegrepen worden met tweede- of derdelijnse hulp

De volledige pedagogische verwaarlozing (V.P.V.)

- Die opvoedingssituatie waarbij de pedagogische verwaarlozing volledig is
- In deze opvoedingssituatie wordt er in het geheel niet (meer) opgevoed
- Ouders geen vat meer op de opvoedingssituatie
- Ouders stimuleren hun kind niet (meer) en zijn zij in feite niet (meer) op hun kinderen als op te voeden individuen gericht → geen ontwikkelingsstimulering
- Belangrijkste kenmerk van V.P.V. blijft echt de onmogelijkheid van de ouders om de vierde opvoedingstaak te vervullen → het opnemen van ouderlijke verantwoordelijkheid

Multi- problem gezinnen

- Zijn problematische opvoedingssituaties waarbij er zich problemen op verschillende levensdomeinen voordoen
- Problemen zijn:
 - Complex
 - Onderling verveven
 - Ernstig en vaak chronisch van aard
 - Overgaan van generatie op generatie
- **Socio-economische problemen:**

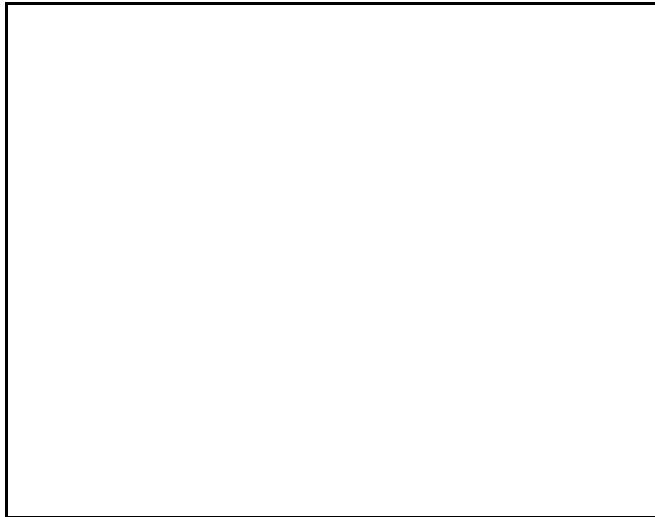
- o Financiële situatie (laag inkomen, veel schulden)
- o Arbeidssituatie gekenmerkt door:
 - Lage scholingsgraad
 - Lager beroepsniveau
 - Hoger werkloosheidspercentage
- o Woning laat te wensen over
- **Psychologische problemen:**
 - o Individueel vlak: verstandelijke beperkingen, psychologische problemen, leerproblemen, gezondheid, verslavingsproblematiek
 - o Binnen het gezin: echtelijke problemen, relationele conflicten, opvoedingsproblemen, huishouden, sociale isolatie
- In deze gezinnen is de opvoedingsproblematiek sterk vervochten met andere problemen in het gezin.

Gevolgen hiervan:

 - o Binnen de problemen ontstaat er op sommige momenten een hiërarchie
 - o Verschillende hulpverleners komen over de vloer

3. Opvoedingsadvies – hulpverlening

- De meeste ouders denken en praten wel over de opvoeding van hun kind tijdens de zwangerschap en vragen zich af hoe zij als ouders zullen zijn.
- Burggraaff- Huiskes beschrijft hoe die draaglast zich kan opbouwen en welke vorm van opvoedingshulp dan geboden moet worden.

- Bij veel ouders heersen van tijd tot tijd opvoedingsvragen
- Het is heel natuurlijk dat ouders zich die vragen stelen en dat er met anderen over kunnen praten

4. Methodische aanpak bij systematische opvoedingshulp

- Professionele pedagogische hulp is:
 - o Verifieerbaar
 - o Controleerbaar
 - o Kan verantwoord worden

Gedragsobservaties

- Analyse van de probleemsituatie:
 - o Gebeurt door gedragsobservaties → kunnen we het best doen door te **observeren**
- Doel van observeren:
 - o Het zien van verbanden tussen wat er zich voor het (storende) gedrag afspeelt (uitlokkende situatie) → het gedrag zelf en de gevolgen ervan
 - o Hoe vaak het gedrag voorkomt, in welke mate en op hoeveel verschillende plaatsen.
- Voorbeelden van observeren:
 - Balansmodel, besky, competentiemodel
 - Diagnostiek
 - Vragenlijsten
 - Intake
 - Interview
 - Observaties
 - Ouders vragen om een dagboek bij te houden

Het dagschema

- De opvoeder/ de ouder noteert heel kort welke activiteit het kind uitvoert en of het probleemgedrag of het gewenste gedrag voorkomt of niet
- Voorbeeld dagschema op p 95

Het SRC- schema

- **Situatie – Reactie (gedrag) – consequentie model:** gedrag doet zich niet zomaar voor. Maar wordt beïnvloed door de situatie die eraan voorafgaat en door de reacties die erop volgen
- Binnen het model 2 belangrijke samenhangen:
 - Samenhang tussen situatie en reactie (gedrag)
 - De samenhang tussen reactie en consequentie
- **Samenhang tussen situatie en reactie:**
 - Gedrag van kinderen en ook ons eigen gedrag, wordt uitgelikt door situaties waarin wij ons dagelijks bevinden.
 - Iedere situatie heeft een aantal kenmerken waar we ons gedrag op *afstemmen*: prikkels
 - Bij sociale aangelegenheden gebeurt dat bijna automatisch, waar we normaal niet over nadenken → niet makkelijk te achterhalen op welke prikkels mensen reageren.
 - Voorbeelden hoe we gedrag afstemmen op situatie: roodstoplicht → stoppen
- **Samenhang tussen reactie en consequentie:**
 - ons gedrag wordt gestuurd door reacties die erop volgen: *gevolgen*
 - positieve gevolgen → gedrag vaker voorkomen
 - negatieve gevolgen → gedrag minder vaak voorkomen
 - geen reactie op gedrag → eerst gedrag toenemen, voordat het afneemt
 - voorbeelden p 97
- **het SRC- schema bij pedagogische adviesgesprekken:** (noodzakelijk om uit te gaan van concreet gedrag en dat zo exact mogelijk te beschrijven)
 - S: **wat is de situatie?** staat voor de situatie of de omstandigheden waarin iets gebeurt, het staat soms ook voor de gebeurtenissen die net voor het gedrag is opgetreden, de uitlokkende factor.
 - In welke situatie, gebeurt het steeds op dezelfde manier
 - Op welke tijdstip, welke plaats
 - Andere personen
 - Wanneer doet het gedrag zich voor
 - Welke prikkels in situatie
 - R: **wat is het ongewenst gedrag, het ongewenste gedrag?** staat voor het gedrag waarin we geïnteresseerd zijn zoals agressief gedrag, direct doen wat gevraagd wordt rustig samenspelen
 - Wat doet het kind precies
 - Vermijd interpretaties(hij is jaloers), gedrag zo concreet mogelijk beschrijven (hij kneep de baby)
 - Hoelang duurt het gedrag, hoe vaak treedt het op
 - C: **wat is de consequentie, het gevolg van de reactie?** Staat voor de gevolgen van het gedrag zoals straf of beloning, aandacht krijgen, je zin krijgen
 - Wat volgt op ongewenst gedrag van het kind
 - Reactie van ouders, wat doen ze precies
 - Wat levert het gedrag van het kind op (positief of negatief)
 - Wat levert het gedrag voor de ouders op
 - Voorbeeld SRC- schema p 99
- **Het SRC- schema kan inzicht bieden in:**
 - Wat precies het probleem is
 - Welke factoren het gedrag beïnvloeden en mogelijk in stand houden
 - Wat het aandeel van de ouders (en andere) is
 - Welke mogelijkheden tot verandering er zijn
 - Situatie (S)veranderen
 - iets te veranderen aan de gevolgen (C)van het ongewenst gedrag (R)
 - Ouders worden gestimuleerd om situaties te bedenken die gewenst gedrag bevorderen en hoe zij het vervolgens kunnen versterken.
 - Door positieve bekrachtiging en ondersteund met materiële versterkers
 - Dikwijls wordt vergeten dan niet alleen kinderen ander gedrag moeten aanleren, maar ook ouders

Het maken van een plan om gedrag te veranderen met het SRC- schema

- **Stap 1: probleemgedrag beschrijven:** ouders kiezen het gedrag dat ze willen veranderen. Het moet zich vaak genoeg voordoen. Dit kan via interview, vragenlijsten.
- **Stap 2: het ongewenste gedrag in een SRC- schema zetten en dit schema analyseren.** Gedurende langere tijd observeren welke situaties aan het gedrag voorafgaat en hoe ouders op dit ongewenste gedrag reageren.
- **Stap 3: vaststellen van het doelgedrag.** Vast stellen welk gedrag in de plaats van het ongewenst gedrag moet komen (vaststellen van doel). Volgende factoren zijn hierbij belangrijk:
 - Haalbaarheid van het doelgedrag voor het kind gezien de leeftijd, ontwikkelingsniveau en sterke en zwakke kanten
 - Is het doelgedrag nieuw voor het kind
 - Doelgedrag direct gevraagd worden of zijn er kleine stapjes nodig
- **Stap 4: vaststellen van veranderingen in de situatie.** In deze situatie wordt de opvoedingscontext en het opvoedingsprogramma geherstructureerd.
 - De vraag is hoe het gewenste gedrag beter uitgelokt kan worden en hoe probleemgedrag voorkomen kan worden.
- **Stap 5: vaststellen van veranderingen in de gevolgen.** De ouders bedenken wat ze in hun reacties kunnen veranderen, hoe ze moeten reageren op zowel gewenst als ongewenst gedrag.
 - Hoe ze zoveel mogelijk het gewenste gedrag kunnen versterken en het ongewenste gedrag kunnen afzwakken.

Factoren die de uitwerking van een SRC- schema kunnen belemmeren

- Gedachten en gevoelens van ouders over zichzelf of over het kind
- Eigenschappen van ouders: het karakter en het temperament
- Stress in het gezin